

Леонид Андреев
ЕЛЕАЗАР

Леонид Андреев

ЕЛЕАЗАР

Сборник разкази

Подбор и превод от руски
Явор Цанев

●
**OLD
GOLD**
GAIANA
book&art studio

Леонид Андреев

Е Л Е А З А Р

© GAIANA book&art, 2020

Всички права на български език запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана или предавана под каквато и да е форма и по какъвто и да е начин без изричното съгласие на издателство GAIANA book&art.

© Явор Цанев, превод, 2020

© Явор Цанев, оформление, 2020

За корицата е използвана картината на Caravaggio
The Rising of Lazarus.

ISBN 978-619-7604-02-3

Леонид Николаевич Андреев
(21.08.1872 – 12.09.1919)

е руски драматург и белетрист, представител на Сребърния век на руската литература и сочен за баща на руския експресионизъм. Неговото творчество е представително за стиловете реализъм и натурализъм. Настоящият сборник носи заглавието на един от най-известните му разкази, публикуван за първи път през 1906 г., и съдържа част от творбите, заради които авторът е наричан *руския Алън По*. Прозата му е изпълнена с песимизъм и тъмна красота. Текстовете изграждат мрачен свят и го заселват със страховити сенки, екзистенциални мистерии и ужаси. Но тук често ужасът не е свързан със злите сили, а с човешката лудост, която може да бъде още по-плашеща.

Александър Блок казва за Андреев: „Намирам в него нещо общо с Едгар По. Това донякъде действително е така, но огромната разлика е, че в историите на г-н Андреев няма нищо „необикновено“, „странно“, „фантастично“, „мистериозно“. Те са обикновени житейски случки.“ – с което не можем да се съгласим напълно, защото в някои от тях странното и мистериозното определено присъстват. Също така се счита, че Леонид Андреев е оказал влияние и на двама от големите писатели на хорър – Х. Ф. Лъвкрафт и Робърт Хауърд, като в библиотеката на първия са открити две негови заглавия („Разказ за седемте обесени“ и „Червеният смях“), а вторият го нарежда сред седемте „най-могъщи“ писатели на всички времена. Нека

споменем, че „Елеазар“ е излизал в култовото списание *Weird Tales* и е включван многократно в антологии със свръхестествена и хорър литература, а разказът „Бездна“ предизвиква след публикуването му истински разгорещен дебат, който придобива размерите на литературен и обществен скандал. Андреев дори пише писмо до редакцията на вестника, в който е публикуван разказът, от името на своя герой (включено в края на настоящия сборник), а в различни периодични издания се появяват писма и от останалите персонажи, написани от други автори.

Леонид Андреев непрекъснато работи върху своя стил. Развива техники и принципи не на описателно, а на експресивно писане. В най-дългото произведение, поместено тук – „Той. История на един непознат“ – се откриват автобиографични мотиви, а мрачните сили имат особено мощно въздействие. Цялата обстановка е странна и невидимата заплаха надвисва със силата на смазваща всемирна скръб. Подобна въздействаща експресивност изпълва и по-кратките разкази „Сигнал за тревога“, „Лъжа“, „Завръщане“, „Предстоеше кражба“ и т.н., както и импресиите „Прекрасен живот за възкръсналите“ и „Три нощи“.

Завършваме това кратко въведение с думите за Леонид Андреев, които Чехов споделя в кореспонденцията си:

*... рано или късно публиката
ще привикне с него
и той ще бъде голямо име.*

БЕЗДНА

I

Денят вече преваляше, а двамата още вървяха, не спираха да разговарят и не обръщаха внимание нито на времето, нито на пътя. На полегатия хълм пред тях тъмнееше малка горичка, а през клоните на дърветата червената жарава на гаснещото слънце възпламеняваше въздуха и превръщаше всичко в златист огнен прах. Слънцето беше толкова близо и толкова ярко, че светът наоколо сякаш се стопи и остана само то, оцветило пътя и слязло на нивото му. Очите ги заболяха, те поеха обратно и веднага всичко изплува пред тях, стана отново спокойно, ясно и отчетливо. Някъде далеч, на миля или повече, червеният залез грабна високия ствол на един бор и той пламна сред зеленината като свещ в тъмна стая. Пътят пред тях се обагри в пурпур, върху който всеки камък хвърли дълга мрачна сянка, а косата на момичето, пронизана от слънчевите лъчи, заблестя в златисто-червеникав ореол. Един тънък накъдрен кичур се развя отделно от другите и потрепна във въздуха като златна паяжина.

Това, че пред тях се стъмнява, не прекъсна и не промени разговора им. Все така ясен, задушевен и тих, той се лееше спокойно и се въртеше все

около едно: силата, красотата и безсмъртието на любовта. И двамата бяха много млади – девойката само на седемнадесет, а Немовецки с четири години по-голям – и носеха ученически униформи: тя – скромна кафява рокля на гимназистка, той – красивата униформа на студент-технолог. И като речта им всичко у тях беше младо, красиво и чисто: стройни, гъвкави фигури, сякаш пропити с въздуха и сродени с него, лека пружинираща походка и свежи гласове, в които дори простите думи звучат с деликатна нежност, както потокът ромоли в тишината на пролетна нощ, когато още не всичкият сняг се е стопил из тъмните полета.

Вървяха, после завиха там, където завиваше непознатият път, и две дълги, постепенно изтъняващи сенки, със смешни малки глави, се движеха ту отделно една от друга напред, ту отстрани, слети в тясна и дълга ивица като сянка на топола. Но те не виждаха сенките и разговаряха и докато говореше, той не сваляше очи от красивото ѝ лице, върху което розовият залез определено беше оставил част от нежните си цветове, а тя гледаше надолу към пътеката, побутваше дребни камъчета с чадъра си и следеше как изпод тъмната рокля, един след друг, се подават равномерно заострените върхове на малките ѝ обувки.

Пътят бе пресечен от канавка с прашни, окъртени от вървене, ръбове и те спряха за миг. Зиночка вдигна глава, огледа се със замъглен поглед и попита:

– Знаете ли къде сме? Никога не съм била тук.

Той внимателно огледа района.

– Да, знам. Градът е там, отвъд онзи хълм. Подайте ръка, аз ще Ви помогна.

Протегна ръка – несвикнала на труд, тънка и бяла като на жена. На Зиночка ѝ беше весело, искаше ѝ се сама да прескочи канавката, да хукне и да извика: „Хванете ме!“ – но се сдържа и леко, с почтена благодарност наведе глава и малко плахо протегна все още запазила нежната пухкавост на детската ръка длан. А той искаше да стисне до болка тази трепетна ръчица, но също се сдържа, уважително я прие с полупоклон и скромно се извърна, когато при прекрачването кракът ѝ леко се откри.

И пак вървяха и разговаряха, но мислите им бяха пълни с усещането от събраните за миг ръце. Тя все още чувстваше сухата топлина на дланта и силните му пръсти; беше ѝ приятно и малко срамно, но той усети покорната мекота на ръчичката ѝ и видя черния силует на крака и малката обувка, която го обгръщаше наивно и нежно. Имаше нещо пикантно, неспокойно в тази неизбледняваща гледка на тясната ивица бяла пола и строен крак и без да съзнава нужното усилие на волята, той го потуши. Тогава се развесели, а на сърцето в гърдите му стана така широко и свободно, че искаше да запее, да протегне ръце към небето и да извика: „Бягайте, ще Ви хвана!“ – тази древна формула на примитивна любов сред гори и оглушителни водопади.

И от всички тези желания в гърлото му се насъбраха сълзи.

Дългите смешни сенки изчезнаха, а прахолякът по пътя посивя и изстина, но те не забелязаха това и продължиха да разговарят. И двамата бяха чели много хубави книги и ярките образи на хора, които обичат, страдат и загиват за чис-

тата любов, се носеха пред очите им. В паметта се завръщаха откъси от незнайно кога прочетени стихове, обгърнати в звучната хармония и сладката тъга на любовта.

– А сещате ли се откъде е това? – попита Немовецки, като си го припомни – „... и с мен отново е тази, която обичам, от която се скрих, без да кажа и дума, всеки копнеж, всяка нежност, цялата ми любов...“¹.

– Не – отговори Зиночка и замислено повтори: – Всеки копнеж, всяка нежност, цялата ми любов...

– Цялата ми любов – неволно отвърна Немовецки.

И те продължиха да си припомнят. Припомниха си чисти като бели лилии девойки, облекли черни монашески дрехи, самотни и меланхолични, сред покрит с есенни листа парк – щастливи в своето нещастие... Горди и енергични мъже, страдащи и молещи за любов и нежно женско съчувствие... Извиканите образи бяха печални, но в тяхната тъга любовта изглеждаше по-ярка и чиста. Огромна като света, ясна като слънцето и чудно красива, тя се надигаше пред очите им и нямаше нищо по-могъщо и по-прекрасно от нея.

– Бихте ли умрели за тази, която обичате? – попита Зиночка, като погледна към почти детската си длан.

– Да, бих – решително отговори Немовецки с открит и искрен поглед. – А Вие?

– Да, и аз. – Тя се замисли. – В крайна сметка това е такова щастие: да умреш за любимия. Бих

¹ Неточен цитат от стихотворението „Нощи“ на Степан Гаврилович Петров-Скитник.

се радвала.

Очите им се срещнаха – ясни, спокойни – и размениха някакво хубаво послание, а устните им се разтегнаха в усмивка. Зиночка спря.

– Чакайте – каза тя. – Имате конец на куртката си.

Посегна доверчиво към рамото му и внимателно, с два пръста, хвана нишката.

– Ето! – каза му и като стана сериозна, попита: – Защо сте толкова блед и слаб? Много учите, нали? Не се преуморявайте, не бива.

– Очите Ви са сини и имат светли точки като искри – отговори той, загледан в тях.

– А Вашите са черни. Не – кафяви, топли. И в тях...

Зиночка не довърши какво има в тях и се извърна. Лицето ѝ бавно се изчерви, очите ѝ станаха смутени и плахи, а устните ѝ неволно се разтеглиха в усмивка. Без да дочака също усмихнатия и доволен Немовецки, тя тръгна напред, но скоро спря.

– Вижте, слънцето залязва! – възкликна с тъжно удивление.

– Да, залезе – каза той с внезапна остра тъга.

Светлината угасна, сенките изтъляха и всичко наоколо стана неясно, безмълвно и безжизнено. Оттам, където преди грееше нажеженото слънце, изпъзяха тъмни купища облаци, понесоха се безшумно нагоре и постепенно погълнаха светлосиния простор. Кълбяха се, блъскаха се, бавно и тежко променяха очертанията си на разбудени чудовища и неохотно се придвижваха напред, сякаш самите те, против волята им, са задвижвани от някаква неумолима, ужасна сила. Един

лек влакнест облак се откъсна от останалите и побягна, слаб и изплашен.

II

Бузите на Зиночка побледняха, устните ѝ станаха червени, почти кървави, зениците ѝ неусетно се разшириха и изпълниха очите и тя тихо прошепна:

– Страх ме е. Тук е толкова тихо. Изгубихме ли се?

Немовецки помръдна гъстите си вежди и замислено огледа местността.

Без слънцето, под свежия дъх на близката нощ, тя изглеждаше негостоприемна и студена; във всички посоки се разстилаше сивкаво поле с ниска, сякаш отъпкана трева, глинести дерета, могили и ями. Ямите бяха много – дълбоки и отвесни или малки, покрити с пълзяща трева; в тях вече безмълвно се наслояваше нощният мрак и фактът, че тук е имало хора, които са вършили нещо, а сега ги няма, правеше местността още по-пуста и печална. Тук-там, като съсиреци от лилава студена мъгла, стърчаха горички и групи дървета и сякаш чакаха какво ще им разкажат изоставените ями.

Немовецки потисна тежкото и смътно чувство на безпокойство, което се надигна в него и каза:

– Не, не сме се загубили. Знам пътя. Първо през полето, а след това през онази гора. Страхувате ли се?

Тя се усмихна смело и отговори:

– Не, сега не. Но скоро трябва да се прибирам вкъщи – да пия чай.

Те продължиха бързо и решително, но скоро забавиха скоростта си. Не се озъртаха, но усещаша мрачната враждебност на разкопаното поле, обградило ги с хиляда мътни неподвижни очи и това чувство ги сближи и запрати към детските спомени. А спомените бяха ярки, озарени от слънце, зелени листа, любов и смях. Сякаш не са съществували, а са далечна, тиха песен и самите те звучат в нея, две мънички нотки: едната звучна и ясна, като звънтящ кристал, другата малко по-приглушена, но по-ярка – като камбана.

Появиха се хора – две жени седяха на ръба на дълбока глинена яма; едната беше кръстосала крака и гледаше надолу; забрадката ѝ се повдигна и разкри сплетена на плитка коса; гърбът ѝ беше приведен и надигаше мръсния пуловер на големи колкото ябълки цветя и напъпили цветове. Тя не погледна към минаващите. Другата жена бе полулегнала до нея, отметнала глава настрани. Лицето ѝ беше грубо, широко, с мъжки черти, а под очите ѝ, по изпъкналите скули, грееха две керемиденочервени петна, подобни на ожулвания. Беше по-мръсна от първата и се загледа право в тях. Когато отминаха, тя пропя с плътен мъжки глас:

*– Само за теб, скъпи мой,
като цвят ароматен цъфтях...¹*

– Чуваш ли, Варка? – обърна се към безмълвната си приятелка и като не получи отговор, се разсмя силно и грубо.

Немовецки познаваше такива жени, мръсни

¹ Стих от романа на А. П. Денисиев „Прекрасен месец“.

дори когато носят скъпи и красиви дрехи; бе свикнал с тях и те минаха пред погледа му и изчезнаха, без да оставят следа. Но Зиночка, която почти ги докосна със скромната си кафява рокля, почувства нещо враждебно, нещастно и зло, което за миг се вмъкна в душата ѝ. След няколко минути впечатлението се изпари като сянка на облак, притичала през златиста ливада, и когато двама души ги изпревариха – мъж с шапка и яке, но с боси крака, и същата мръсна жена – тя ги видя, но не ги усети. Без да съзнава, още дълго наблюдава жената и се зачуди защо е с такава тънка рокля, някак лепкава, направо мокра около краката и с широка ивица мазна мръсотия, попила в тъканта на подгъва. Нещо тревожно, болно и ужасно безнадеждно имаше в потрепването на този тънък и мръсен подгъв.

И отново вървяха и разговаряха, а след тях неохотно се движеше тъмен облак и хвърляше невидима, предпазливо пъплеща сянка. По разкъсаните краища на облаците просветваха жълти, медни петна и светлини, които чезнеха в безмълвните кълбовидни движения на тежката им плът. Тъмнината се съгъсти толкова неусетно и настойчиво, че беше трудно да повярваш и изглеждаше все едно още е ден, но денят е тежко болен и тихо гасне. Сега те разговаряха за онези ужасни чувства и мисли, които посещават човек през нощта, когато той не спи и нито звуците, нито речта му пречат, и за това как тъмнината, огромна и многооока, какъвто е животът, се притиска плътно право в лицето му.

– Представяте ли си безкрайността? – попита Зиночка, като постави пухкавата си длан на

челото и плътно затвори очи.

– Не. Безкрайност... Не – отговори Немовецки и също затвори очи.

– А аз понякога я виждам. За първи път я видях, когато бях съвсем малка. Тя е като талиги. Има една талига, друга, трета и докъдето виждаш, без край, само талиги, талиги... Страшно е – потръпна тя.

– Но защо талиги? – усмихна се Немовецки, въпреки че му беше станало неприятно.

– Не знам. Талиги. Една, втора... безкрай.

Тъмнината се прокрадваше и сгъстяваше, облакът вече бе минал над главите им и сякаш надничаше отпред към бледите им сведени лица. Все повече тъмни фигури на парцаливи, мръсни жени изникваха, сякаш изтласкани на повърхността от дълбоките, незнайно защо изкопани дупки, а мокрите им поли трептяха тревожно. Появяваха се или сами, или по две, по три и гласовете им звучаха гръмко и странно самотно в замрелия въздух.

– Какви са тези жени? Откъде се взеха? – попита изплашено и тихо Зиночка. Немовецки знаеше какви са тези жени и се страхуваше, че са попаднали на такова лошо и опасно място, но спокойно отговори:

– Не знам. Така. Да не говорим за тях. Сега ще минем през тази гора и ще стигнем до караула и града. Жалко че излязохме толкова късно.

Стана ѝ смешно, че той каза „късно“, след като бяха тръгнали в четири, погледна го и му се усмихна. Но веждите му не се отпуснаха и тя предложи, успокояващо и утешаващо:

– Да вървим по-бързо. Искам чай. Пък гората

е вече близо.

– Хайде.

Когато влязоха в гората и дърветата мълчаливо сплетоха върхове над главите им, стана много тъмно, но уютно и спокойно.

– Подайте ми ръка – предложи Немовецки.

Тя подаде колебливо ръка и лекият допир сякаш разпръсна мрака. Ръцете им останаха неподвижни и не се притискаха една в друга, а Зиночка дори се отдръпна малко от спътника си, но цялото съзнание и на двамата се съсредоточи върху усещането за тази малка част от тялото, където се докосват. И отново им се прииска да говорят за красотата и загадъчната сила на любовта, но да говорят, без да нарушават мълчанието, да говорят не с думи, а с погледи. Мислеха, че има нужда от такъв поглед, искаха го, но не се осмеляваха.

– И ето, отново хора! – весело заяви Зиночка.

III

На полянката, където беше по-светло, трима души седяха мълчаливо край празна бутилка и ги наблюдаваха в очакване. Единият, обръснат, като актьор, се засмя и подсвири, сякаш да каже:

– Еха!

Сърцето на Немовецки потъна и замря в ужасна тревога, но сякаш подтикнат от нещо, той тръгна право към седналите, край които минаваше пътеката. Те чакаха и три чифта очи тъмнееха неподвижно и страшно. В смътното си желание да спечели тези мрачни, дрипави